

**ПРЕДСТАВНИКИ ОДЕСЬКОГО КУПЕЦТВА ХІОСЬКОГО
ПОХОДЖЕННЯ НА РОСІЙСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ:
СТРАТЕГІЯ МАНЕВРУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ КЛАНУ
МАВРОГОРДАТО-РОДОКАНАКІ-СЕВАСТОПУЛО)**

Бурхливий економічний розвиток Одеси наприкінці XVIII — початку XIX ст. забезпечив приток іноземного торгового капіталу. Італійські, французькі та грецькі підприємці засновували тут свої компанії, намагаючись контролювати міжнародну торгівлю російськими товарами, перш за все, пшеницею. При цьому, треба наголосити, що найпотужнішими були саме ті торговельні дома, що належали вихідцям з острова Хіос. Греки-хіосці, спираючись на значні фінансові ресурси, міжнародні та родинні зв'язки, поступово стали основними гравцями на цьому ринку.

Однак у другій половині XIX ст. більшість нащадків хіоських кланів уже не вела активну підприємницьку діяльність, а жила переважно з банківського капіталу та завдяки здачі в оренду нерухомості. Зміна кон'юнктури ринку — торгівля пшеницею більше не забезпечувала величезних прибутків — спонукала до пошуку інших стратегій із метою забезпечення собі привілейованого становища в соціальній структурі Російської імперії. Багато представників хіоських родин вступали на російську службу, як військову, так і цивільну, зокрема «по виборах». Вони скуповували маєтки та клопоталися про визнання у спадковому дворянстві чи почесному громадянстві, що було неможливо без отримання російського підданства.

Матвій Федорович Маврогордато, відомий меценат і філантроп, народився в Одесі 6 вересня 1848 р., а хрестився в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 3 жовтня 1848 р.¹ Він був єдиним сином відомого місцевого багатія Федора Матвійовича Маврогордато (бл. 1818, Хіос — 16 квітня 1874, Одеса), купця 1-ї гільдії, власника одного з найпотужніших торговельних домів «Федір Маврогордато і К^о», спадкового почесного громадянина та депутата Одеської міської думи (1863–1873), від шлюбу з Євгенією (Жені) Матвіївною, народженою Маврогордато (5 січня 1824, Ліворно — 10 (22) червня 1897, Париж, похована в Одесі)². Матвій здобув домашню освіту й виховання. Жодними комерційними операціями він не займався, а жив із капіталу, що

¹ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2002. — Т. 2: 1834–1852 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 172–173.

² Детально про цю гілку роду див.: Томазов В. Рід Маврогордато (гілка Лакана) в Одесі: історико-генеалогічна розвідка // Архіви України. — 2010. — Вип. 3–4 (269). Липень-вересень. — С. 72–86; Томазов В. Το γένος των Μαυρογορδάτων (Μαυροκορδάτων) στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Η ιστορία του γένους μέσα από έγγραφα και γεγονότα. — Χίος, 2010.

залишив його батько, який був «представителем одной из наиболее уважаемых здесь (в Одесе. — *В.Т.*) торговых фирм»³. 1878 р. фірми вже не існувало⁴. Вважаємо, що вона припинила свою діяльність після смерті Ф.М. Маврогордато⁵.

25 вересня 1873 р. Матвій вступив на службу почесним піклувальником Байрамської вчительської семінарії. 6 лютого 1876 р. він обійняв посаду директора Одеського піклувального комітету про в'язниці, яку займав близько 30 років. 31 січня 1880 р. М. Маврогордато затверджений Міністерством внутрішніх справ Російської імперії на поточний рік піклувальником Одеської арештантської № 32 роти цивільного відомства. 4 квітня 1880 р. його звільнено з посади піклувальника вчительської семінарії, а 16 грудня того ж року призначено почесним членом Одеського міського опікунства дитячих притулків, що належало до відомства імператриці Марії. 15 травня 1883 р. М. Маврогордато отримав чин колезького секретаря. 13 січня 1884 р. він почесний піклувальник Херсонської гімназії терміном на три роки. 29 травня 1884 р. Матвія Федоровича призначено наглядачем Одеської Стурдзівської богадільні сердобольних сестер, що належала до відомства Канцелярії Ради Імператорського людинолюбного товариства. 15 травня 1886 р. він став титулярним радником. 31 січня 1887 р. М. Маврогордато призначено почесним піклувальником Одеської 2-ї гімназії Міністерства народної освіти, яким він залишався близько 20 років. 24 березня 1887 р. його звільнено від обов'язків наглядача Стурдзівської богадільні. За відмінну службу 1 січня 1890 р. отримав чин статського радника, а 14 травня 1896 р. — дійсного статського радника⁶.

За свою діяльність Матвій Федорович був відзначений численними нагородами. Так, 25 грудня 1874 р. за сумлінне служіння на ниві народної освіти його нагороджено орденом св. Станіслава 2-го ст. 22 грудня 1876 р. він отримав подяку за благодійний внесок у сумі 500 рублів на облаштування майстерні при Одеському в'язничному замку. 22 вересня 1878 р. Матвія відзначено темно-бронзовою медаллю на георгіївсько-олександрівській стрічці в пам'ять російсько-турецької війни 1877–1878 рр. 13 березня 1879 р. за самовіддану діяльність на користь нужденних він відзначений нагородою Російського товариства Червоного Хреста. 26 травня 1879 р. Матвій Федорович отримав імператорську подяку за невтомну людинолюбну діяльність. 22 липня 1880 р. за особливі заслуги та віддану роботу на користь Російського товариства Червоного Хреста він був нагороджений орденом св. Анни 2-го ст., 1 січня 1887 р. за ревну службу — орденом св. Володимира 4-го ст., а 1 січня 1894 р. — орденом св. Володимира 3-го ст.⁷

³ Державний архів Одеської області (далі — Держархів Одеської обл.), ф. 2, оп. 2, спр. 1625, арк. 1.

⁴ Там само.

⁵ Там само, ф. 35, оп. 1, спр. 27678, арк. 5.

⁶ Российский государственный исторический архив (далі — РГИА), ф. 1343, оп. 25, д. 15, л. 5–10; ф. 733, оп. 123, д. 1, л. 1–11, 130–130 об., 155.

⁷ Там же.

Обіймаючи посаду піклувальника Херсонської гімназії в 1884–1887 рр., Матвій Федорович щорічно жертвував на потреби гімназії та пансіону при ній 1000 рублів. Його внесок на користь Одеської 2-ї гімназії на 1901 р. склав 15 000 рублів. 1889 р. коштом благодійника збудовано церкву св. Миколая при цьому навчальному закладі. На знак пошани до Матвія Федоровича 21 березня 1898 р. за імператорським повелінням в актовому залі гімназії було встановлено його портрет⁸.

Матвій Федорович був членом численних благодійних товариств, зокрема покликаних полегшити життя соціально незахищених верств російського суспільства: почесним членом Одеського відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих, членом Правління, а згодом і почесним членом Одеського міського опікунства виправних (дитячих) притулків, Товариства для допомоги бідним м. Одеси, Одеського товариства красних мистецтв. На всіх посадах Матвій Маврогордато виявляв енергійність та сумлінність, жертвував значні кошти⁹.

21 вересня 1885 р. Матвій Федорович склав присягу на підданство Російській імперії¹⁰. Цьому кроку передували довгі сумніви, які стають зрозумілими з листа одеського градоначальника від 14 липня 1878 р. послу Російської імперії в Константинополі князю О.Б. Лобанову-Ростовському. У ньому повідомляється, що Матвій Федорович Маврогордато «с давних пор выражает намерение вступить в подданство России, но останавливается его исполнением по следующим причинам. [...] Предки его принадлежали по происхождению своему к одному из благородных родов о. Хиос. Поэтому г. Маврокордато желал бы иметь уверенность в том, что с переходом в русское подданство он не утратит принадлежащих ему по рождению прав состояния и не будет вынужден при избрании рода жизни приписаться к одному из податных сословий»¹¹. До листа додавалося перекладене з грецької мови посвідчення, надане Матвію Федоровичу Маврогордато 4 квітня 1877 р. на о. Хиос і підписане представниками місцевої громади. Воно сповіщало: «Мы, ниже подписавшиеся представители Общины Хиоса, сим удостоверяем, что благородный собственник господин Матвей Маврокордато, греческо-подданный, рожденный и живущий в Одессе, есть сын Федора, сына Матвея, сына Пантелея Маврокордатов и принадлежит к одному из древнейших благородных семейств острова Хиоса, к тому именно хиосскому семейству, от которого происходят также Маврокордаты, бывшие прежде великими драгоманами и статс-секретарями Блистательной Порты, а равно и бывшие князья и госпо-

⁸ Там же.

⁹ Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1901 г. — Одесса, 1900. — Л. 219–221, 215, 235. Більш детально про благодійницьку та меценатську діяльність М.Ф. Маврогордато див.: Томазов В.В. Меценати та благодійники з роду Маврогордато // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Генеалогія та геральдика. — К., 2012. — Число 20. — С. 47–60.

¹⁰ РГИА, ф. 1343, оп. 25, д. 15, л. 5–10.

¹¹ Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 2, спр. 1625, арк. 1–3.

дари Молдавовалахії. В подтверждение чего и выдаем настоящее удостоверение, дабы все вышесказанное имело надлежащую силу при представлении такового, куда бы то ни было»¹².

Імовірно, Матвій Федорович дістав гарантії, оскільки, отримавши російське підданство, влітку 1887 р. звернувся до Дворянського депутатського зібрання Херсонської губернії з проханням визнати за ним права спадкового російського дворянства як кавалера російського ордена св. Володимира 4-го ст. 7 серпня 1887 р. Дворянське депутатське зібрання дійшло висновку: визнати Матвія Федоровича Маврогордато спадковим дворянином Російської імперії та внести його рід до третьої частини Дворянської родовідної книги Херсонської губернії. 14 серпня того ж року зібрання звернулося до Урядового Сенату з проханням затвердити це рішення та виготовити дворянську грамоту¹³, що й відбулося 5 грудня 1888 р.¹⁴ 5 жовтня 1889 р. зібрання гербового відділення Департаменту Герольдії Урядового Сенату затвердило герб М.Ф. Маврогордато¹⁵.

Імовірно, з 1901 р. Матвій Федорович постійно мешкав у Парижі, де 1927 р. разом із однопумцями заснував Будинок для російських емігрантів похилого віку, біля якого поступово виникло й російське кладовище в Сент-Женев'єв-де-Буа. На ньому знайшов свій останній притулок і сам Матвій Федорович. Він помер у Парижі 21 грудня 1935 р.¹⁶

Його троюрідний брат Матвій Миколайович Маврогордато народився 11 червня 1862 р. в Одесі, а 13 серпня того ж року був охрещений у місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві¹⁷. Він був старшим сином Миколи Матвійовича Маврогордато (1830, Константинополь — 27 травня 1893, Одеса), одеського 1-ї гільдії купця та одного з компаньйонів відомої в імперії фірми «Ф.П. Родоканакі», від шлюбу з Аріадною Федорівною, народженою Родоканакі (1842, Одеса — 1 лютого 1900, Відень, похована в Одесі)¹⁸.

Матвій Миколайович здобув домашню освіту й виховання. Кар'єру почав компаньйоном у торговельному домі свого дідуся Федора Павловича Родоканакі¹⁹. Разом із батьком перебував у 1-ї гільдії купецтва м. Одеси з 1889 р., а після смерті Миколи Матвійовича самостійно ще майже 18 років, аж до

¹² Там само, арк. 2.

¹³ РГИА, ф. 1343, оп. 25, д. 15, л. 12–13.

¹⁴ Там же, л. 16–17.

¹⁵ Там же, оп. 49, д. 1021, л. 6–6 об.

¹⁶ *Арсеньев Ю.В.* Список лиц, похороненных в Сент-Женевьев-де-Буа с 1 июля 1935 по 1 июня 1936 г. // Новик. — 1936. — № 4. — С. 37; *Грезин И.* Алфавитный список русских захороненных на кладбище в Сент-Женевьев-де-Буа. — М., 2009. — С. 302.

¹⁷ РГИА, ф. 1343, оп. 40, д. 3106б, л. 10.

¹⁸ Детально про цю гілку роду див.: *Томазов В.* Рід Маврогордато (гілка Нікола) на Півдні Російської імперії: історико-просопографічне дослідження // Український історичний журнал. — 2010. — № 2. — С. 235–245; *Тоμαζοβ В.* Το γένος των Μαυρογορδάτων (Μαυροκορδάτων) στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Η ιστορία του γένους μέσα από έγγραφα και γεγονότα. — Χίος, 2010.

¹⁹ РГИА, ф. 1343, оп. 36, д. 14817, л. 4 об.

січня 1912 р.²⁰ Матвій був душоприказником свого дядька Перикла Федоровича Родоканакі, після смерті якого здійснював ліквідацію торгово-фінансової імперії Родоканакі²¹. Згодом він узагалі відійшов від комерційної діяльності, жив на відсотки від банківських внесків, доходи від маєтків і оренди прибуткових будинків. Уже 1889 р. у документах визначений як «*rantier, grand proprietaire*» — рантьє, великий власник²².

Припинивши економічну діяльність, Матвій Миколайович вступив до державної служби. 18 червня 1889 р. імператорським указом його було призначено другим почесним попечителем Рішельєвської гімназії на три роки. Із 27 січня 1890 р. по 30 березня 1892 р. М.М. Маврогордато був почесним доглядачем із господарської частини при Одеській духовній семінарії. Із 7 лютого 1891 р. по 25 вересня 1897 р. він почесний член Харківського губернського опікунства дитячих притулків. 18 вересня 1892 р. імператорським наказом по Міністерству народної освіти Матвій Миколайович затверджений на посаді почесного попечителя Рішельєвської гімназії на три роки, а з 10 листопада 1895 р. — знов другим опікуном цього ж навчального закладу. 27 грудня 1900 р. М.М. Маврогордато за власним бажанням звільнений від служби та за вищезазначеними посадами приписаний до чиновників 5-го класу²³.

Обіймаючи посаду попечителя Рішельєвської гімназії, Матвій Миколайович у 1889–1891 рр. щорічно жертвував на користь її пансіону по 1000 рублів, а 1892 р. — 1100 рублів, 1893 р. — 1500 рублів, у 1894–1900 рр. — по 1000 рублів щорічно, що склало разом 12 тисяч 600 рублів. На потреби Одеської духовної семінарії він пожертвував 500 рублів, а в Харківському дитячому притулку заснував стипендію свого імені для вихованок, зробивши для цього внесок у розмірі 780 рублів²⁴.

За свою діяльність Матвій Миколайович був нагороджений срібною медаллю на олександрівській стрічці в пам'ять царювання імператора Олександра III²⁵.

Матвій Маврогордато був активним членом благодійних і філантропічних товариств: Ради Одеського відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих, Правління Одеського грецького благодійного товариства, Товариства допомоги бідним м. Одеси²⁶ та жертвував значні кошти на їхню діяльність.

15 листопада 1889 р. Матвій Миколайович Маврогордато прийняв підданство Російської імперії²⁷. А 16 лютого 1900 р. патріарх ерусалимський Нико-

²⁰ Там же, оп. 40, д. 31066, л. 6–7 об.

²¹ Держархів Одеської обл., ф. 188, оп. 1, спр. 4, арк. 7 зв.

²² РГИА, ф. 1412, оп. 12, д. 11, л. 5.

²³ Там же, ф. 1343, оп. 36, д. 14817, л. 6–6 об.

²⁴ Там же, л. 6 об.

²⁵ Там же, л. 6.

²⁶ Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1901 г. — Л. 291–221, 235, 266–267.

Більш детально про благодійницьку та меценатську діяльність М.М. Маврогордато див.: Томазов В. Меценати та благодійники з роду Маврогордато... — С. 47–60.

²⁷ РГИА, ф. 1412, оп. 12, д. 11, л. 5; ф. 1343, оп. 40, д. 31066, л. 9; оп. 36, д. 14817, л. 1, 4.

дим звернувся на ім'я вдової імператриці Марії Федорівни, матері царюючого імператора Миколи II, з проханням про надання М.М. Маврогордато дворянської гідності Російської імперії²⁸. Лист патріарха був переданий в імператорську Канцелярію прохань, де й винесений вердикт про необхідність клопотання з боку самого Матвія Миколайовича²⁹.

1903 р. Матвій Маврогордато спрямував документи до Департаменту Герольдії Урядового Сенату з проханням визнати його в російському спадковому дворянстві, аргументуючи свої претензії давністю роду: «Род, к которому я принадлежу, происходит из Черногории*, и две ветви этого рода вступили в минувшем столетии в российское подданство, и за ними признан княжеский титул»³⁰. Як підтвердження свого старовинного аристократичного походження, прохач додав грамоти, видані вселенськими константинопольськими патріархами Анфимом від 28 серпня 1896 р. і Костянтином від 14 серпня 1897 р., у яких підкреслювалось, що рід Маврогордато, або Маврокордато, «две ветви одного и того же фамильного древа», дворянський і знаменитий, відзначився багатьма значними послугами, наданими ним Православній східній церкві³¹. Урядовий Сенат розглянув справу Маврогордато, але ухвалив залишити її без наслідків, оскільки «иностранцы, присягнувши на подданство России и просящие о причислении в российское дворянство по дипломам от чужих государей им данным, производятся в российское дворянство не иначе, как по заслугам, оказанным российскому Государю и государству, или по достижении чинов, присвояющих сие звание коренным жителям, по порядку службы, а вне этого общего порядка [...] дворянское достоинство в России может быть приобретено лишь по особой монаршей милости, по непосредственному Его Императорского Величества соизволению. [...] Проситель принадлежит к купеческому сословию, на действительной государственной службе не состоял и не имеет чина, присвояющего ему потомственное дворянство [...]»³².

27 вересня 1911 р. Матвій Миколайович надіслав до Департаменту Герольдії Урядового Сенату прохання про зарахування його до стану спадкових почесних громадян Російської імперії та виготовлення диплома, що засвідчує цей статус³³. До документів додавалося свідоцтво з Одеської купецької управи, в якому наголошувалося на заслугах М.М. Маврогордато в галузі торгівлі й промисловості³⁴. 11 грудня 1911 р. було ухвалене позитивне рішення Сена-

²⁸ Там же, ф. 1412, оп. 12, д. 11, л. 2–3 об.

²⁹ Там же, л. 1, 8–8 об.

* Дивує, що Матвій Миколайович саме Черногорію називає прабатьківщиною князів Маврокордато. Жодна гілка Маврокордато, яка облаштувалася в Російській імперії, не була пов'язана з цією балканською країною.

³⁰ РГИА, ф. 1343, оп. 36, д. 14817, л. 4.

³¹ Там же, л. 4–4 об., 10–11.

³² Там же, л. 14–15.

³³ Там же, оп. 40, д. 31066, л. 6–7.

³⁴ Там же, л. 8.

ту. 23 січня 1912 р. грамота на спадкове почесне громадянство була надіслана з Санкт-Петербурга до канцелярії одеського градоначальника для вручення Матвію Миколайовичу³⁵.

Помер Матвій Миколайович Маврогордато 28 червня 1912 р. у маєтку своєї дружини — с. Карбул Сорокського повіту Бессарабської губернії — і був похований у родовій усипальні при одеській церкві святих Миколая та Аріадни³⁶.

Перикл Федорович Родоканакі, дядько Миколи Матвійовича Маврогордато, народився 22 червня 1840 р. в Одесі, а охрещений 29 липня того ж року в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві³⁷. Він був єдиним сином відомого одеського підприємця Федора Павловича Родоканакі (1799, Хіос — 24 лютого 1882, Одеса), купця 1-ї гільдії, комерції радника, спадкового почесного громадянина та власника однойменної фінансово-торговельно-промислової компанії, від шлюбу з Орієттою Фомівною, народженою Галаті (бл. 1811 — 11 травня 1885, Одеса).

За заповітом Ф.П. Родоканакі левову частку майна успадковував Перикл: акції та паї «Товариства Південноросійського шкіряного виробництва», «Товариства виноробства в Одесі», «Одеського товариства фабричного виробництва фарб та лаків», «Товариства паперово-джутової фабрики» в Одесі, «Товариства винного виробництва братів І. та В. Синадіно», «Товариства сталеливарного та механічного заводу “Сормово”», «Брянського рейкопрокатного металічного заводу», «Ленського золотопромислового товариства», «Російського зовнішньоторговельного банку», товариський внесок у торговельній компанії «Ф.П. Родоканакі» та статутний капітал — у «Ф. Єнні та К^о», а також будинки й ділянки землі в Одесі, маєтки в Бессарабській губернії³⁸.

З приходом до керівництва батьківською фірмою Перикл Федорович протягом багатьох років зберігав високий авторитет торговельного дому. Він мав значний діловий досвід, оскільки ще замолоду залучався до родинної справи. Значну допомогу Периклу надавали компаньйони Федора Родоканакі — Іван Синадіно та зять Микола Маврогордато.

Перикл Федорович продовжував традиції Федора Павловича, жертвуючи значні кошти на людинолюбні справи, був піклувальником різних благодійних установ та громадських об'єднань, членом інституцій, що сприяли розвитку промисловості, торгівлі та фінансів. Так, 1869–1876 рр. — піклувальник Гура-Галбинського однокласного училища Бендерського повіту Бессарабської губернії, 1879–1881 рр. — почесний мировий суддя Аккерманського мирового округу, з 1876 р. — член Облікового комітету Одеської контори Державного банку³⁹. 23 жовтня 1871 р. як голова правління Одеського місь-

³⁵ Там же, л. 2–5.

³⁶ Одесские новости. — 1912, 3 (16) июля. — № 8761. — С. 1; 4 (17) июля. — № 8762. — С. 3.

³⁷ РГИА, ф. 1343, оп. 36, д. 21168, л. 16.

³⁸ Держархів Одеської обл., ф. 188, оп. 1, спр. 8, арк. 3–3 зв.

³⁹ РГИА, ф. 1343, оп. 36, д. 21168, л. 10–14.

кого кредитного товариства був нагороджений орденом св. Станіслава 2-го ст., а 22 травня 1879 р. за представленням Головного управління Товариства піклування про поранених та хворих військових — знаком Червоного Хреста⁴⁰. 1 березня 1886 р. міністр фінансів Російської імперії М.Х. Бунге клопотає перед імператором про відзначення Перикла «во внимание услуг, оказанных торговле, местной фабрично-заводской промышленности и купечеству Одессы», високою державною нагородою — орденом св. Володимира⁴¹. 13 квітня того ж року він став кавалером ордена св. Володимира 4-го ст. 15 липня 1889 р. П.Ф. Родоканакі отримав наступну нагороду — орден св. Анни 2-го ст.⁴²

1896 р. міністр фінансів Російської імперії С.Ю. Вітте звернувся на імператорське ім'я з проханням про возведення Перикла Родоканакі в російське спадкове дворянство. У своєму рапорті він так обґрунтував заслуги підприємця: «Благодаря предприимчивости и выдающейся энергии Родоканакки в Одессе и других центрах юга России впервые возникли разные производства, которые, в значительной степени, развили отечественную промышленность. Ему обязаны своим возникновением и развитием, между прочим, Кавказское пароходство, содержащее шестью пароходами срочные рейсы по портам Черного моря; Новороссийская паровая мельница в городе Севастополе, перемалывающая до 6500 пудов (муки. — *В.Т.*) в сутки высокого помола; Товарищество южнорусского кожевенного производства, с ежегодным оборотом в 1200000 рублей, удостоившееся на бывшей Всероссийской выставке в Нижнем Новгороде высшей награды — государственного герба; Товарищество южнорусского бумагопрядильного и ткацкого производства; Одесское товарищество фабричного производства красок и лаков; Товарищество южнорусского бумаго-джутового и ткацкого производства; Товарищество Старо-Синявского сахарного завода; Товарищество производителей шампанских вин и коньяку по французскому способу, а равно винокуренный и пивоваренный заводы, паровая мукомольная мельница, фабрика перловых круп и риса и др. [...] Независимо от сего, Перикл Родоканакки, состоя учредителем и председателем Одесского городского кредитного общества, своим усердием и трудами много способствовал развитию дел сего общества»⁴³.

Височайший указ про возведення в дворянство Перикла Федоровича був отриманий 13 грудня 1896 р.⁴⁴ 17 березня 1897 р. Херсонське дворянське депутатське зібрання внесло П.Ф. Родоканакі до 1-ї частини губернської родовідної книги⁴⁵, а 5 червня того ж року Урядовий Сенат постановив видати йому дворянську грамоту⁴⁶.

⁴⁰ Там же.

⁴¹ Там же, ф. 40, оп. 1, д. 38, л. 40.

⁴² Там же, ф. 1343, оп. 36, д. 21168, л. 10–14.

⁴³ Там же, ф. 40, оп. 1, д. 48, л. 181–182 об.

⁴⁴ Там же, л. 181.

⁴⁵ Там же, ф. 1343, оп. 36, д. 21168, л. 18–19.

⁴⁶ Там же, оп. 49, д. 1491, л. 2–2 об.

1897 р. на прохання Перикла Федоровича Гербовим відділенням Департаменту Герольдії Урядового Сенату було розроблено проект родового герба Родоканакі⁴⁷.

31 жовтня 1899 р. Перикл Федорович раптово помер у Парижі та 21 листопада був похований в Одесі⁴⁸.

Останні роки його життя справи фірми йшли кепсько, він постійно хворів, мешкав за кордоном та значно занедбав родовий бізнес. Після смерті Перикла Федоровича компаньйони всіляко намагалися зберегти компанію, однак 1901 р. вимушені були її ліквідувати⁴⁹.

Яскравою особистістю був Марко Євстратійович Севастопуло, який народився 18 серпня 1822 р. в Одесі та був охрещений у місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві 25 серпня того ж року⁵⁰. Його батько — Євстратій Скарлатович Севастопуло (бл. 1785 — 18 грудня 1854, Одеса), який належав до відомого хіоського роду, був одеським купцем 1-ї гільдії, власником успішної торговельної фірми та спадковим почесним громадянином⁵¹. Марко отримав домашню освіту⁵² та, як більшість одеських юнаків-хіосців другого-третього покоління, спочатку брав участь у родинній справі, а згодом вступив на стезю громадської служби.

20 квітня 1856 р. М.С. Севастопуло був обраний Одеським купецьким товариством кандидатом у члени Одеського комерційного суду та затверджений новоросійським і бессарабським генерал-губернатором, а з 2 червня 1856 р. виконував обов'язки члена цього суду. 5 березня 1859 р. отримав довгострокову відпустку, в якій перебував до 20 березня 1867 р., коли знов був обраний кандидатом у члени комерційного суду, обов'язки якого виконував з 26 січня по 23 лютого 1871 р. та з 31 січня по 1 вересня 1872 р.⁵³ 1867 р. одеське купецтво обрало його членом опікунської ради Одеського комерційного училища, яким Марко залишався аж до 1885 р., коли за власним бажанням відмовився від цієї посади⁵⁴. 12 січня 1879 р. одночасно був обраний місцевим купецтвом членом Одеського комітету торгівлі та мануфактури терміном на чотири роки, 1881 р. — «виборним» від Одеського купецького товариства на три роки та депутатом («гласним») Одеської міської думи на чотири роки⁵⁵.

⁴⁷ Там же, л. 3.

⁴⁸ Греки Одессы... — Одесса, 2005. — Т. 5: 1802, 1892–1906 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 236–237.

⁴⁹ Держархів Одеської обл., ф. 188, оп. 1, спр. 11, арк. 9–10; спр. 18, арк. 1–2.

⁵⁰ Греки Одессы... — Одесса, 2014. — Т. 1: 1799–1831, 1836. — 2-е изд. / Л.Г. Белоусова, С.Е. Березин, Т.Е. Волкова, В.В. Харковенко, Г.Л. Малинова, А.В. Мартыненко, А.М. Паниван, М.Г. Батурина, С.Н. Герасимова. — С. 428–429.

⁵¹ Про рід Севастопуло в Одесі див.: Томазов В. Одеські Севастопуло: соціальний статус родини // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Генеалогія та геральдика. — К., 2014. — Вип. 24. — С. 109–122.

⁵² РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 5 об.–б.

⁵³ Там же.

⁵⁴ Там же, л. 5 об.–12.

⁵⁵ Там же.

Усе це свідчить про неабиякий авторитет Марка Севастопуло та його родини серед одеського купецтва, а також значну доброзичливість із боку російської місцевої влади, оскільки всі призначення погоджувалися з генерал-губернатором і міським градоначальником. Останнє підтверджується й постійними відзнаками, які отримував Марко Євстратійович за свою службу: 3 серпня 1872 р. серед інших членів опікунської ради Одеського комерційного училища отримав подяку від генерал-губернатора за значне зменшення витрат на утримання закладу та успішне його спрямування; 23 жовтня того ж року за представленням генерал-губернатора за працю та турботу на користь Одеського комерційного училища був нагороджений орденом св. Станіслава 2-го ст.; 23 квітня 1876 р. за представленням Комітету міністрів Російської імперії за участь у справі народної освіти — орденом св. Анни 2-го ст.; 28 березня 1882 р. за корисну працю та старанність отримав орден св. Володимира 4-го ст.⁵⁶

Що стосується комерційної діяльності Марка Севастопуло, то після смерті батька 1854 р. він разом із братами — одеськими почесними спадковими громадянами й купцями 1-ї гільдії Олександром, Карлом (Скарлатом), Костянтином та Іваном — вирішили продовжити справу батька та 1857 р. звернулися до Одеської міської думи за дозволом на заснування торговельного дому «Євстратій Севастопуло», «з тим, щоб ім'я батька їхнього в ньому існувало назавжди не змінним»⁵⁷. Саме з поверненням у бізнес, імовірно, була пов'язана й відпустка Марка Євстратійовича. Торговельний дім Севастопуло належав до потужних: 1857 р. потрапив до кола 24 фірм, які вивезли за рік товарів на суму від 300 тисяч до 1 млн рублів⁵⁸. Імовірно, що згодом торговельне підприємство припинило свою діяльність, як і в більшості хіуських родин. Марко Севастопуло був кандидатом у члени Одеського комерційного банку, заснованого 1870 р., а 1878 р. увійшов до адміністрації з ліквідації цієї установи⁵⁹.

Від шлюбу з Ерато Матвіївною Маврогордато (25 березня 1837, Одеса — 22 грудня 1925, Ніцца, похована в Одесі), тіткою вже згаданих вище М.Ф. та М.М. Маврогордато, Марко Євстратійович мав трьох синів: Євстратій з'явився на світ в Одесі 9 грудня 1857 р.⁶⁰ (за іншими даними — 8 січня 1858 р.), а 8 січня 1858 р. був охрещений у місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві⁶¹; Матвій народився в Одесі 16 листопада 1864 р., а охрещений у тій же церкві 12 грудня⁶²; Карл (Скарлат) народився в Одесі 13 січня 1871 р. та був охрещений 14 березня того ж року в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві⁶³.

⁵⁶ Там же.

⁵⁷ Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 497, арк. 1–7.

⁵⁸ Одесский вестник. — 1858. — № 40.

⁵⁹ Морозан В. Деловая жизнь на юге России в XIX — начале XX века. — СПб., 2014. — С. 313, 344.

⁶⁰ РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 6.

⁶¹ Греки Одессы... — Одесса, 2004. — Т. 3: 1853–1874 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 188–189.

⁶² Там же; РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 6.

⁶³ Там же.

28 вересня 1885 р. Матвій Євстратійович звернувся до Херсонського губернського дворянського депутатського зібрання з клопотанням про надання йому та його родині спадкового дворянства за орденом св. Володимира 4-го ст.⁶⁴ Рішенням зібрання від 29 жовтня 1885 р. було визначено внести прохача до 3-ї частини Дворянської родовідної книги Херсонської губернії⁶⁵. Що стосується родини Марка Євстратійовича, то його дружині та двом старшим синам — Євстратію та Матвію, як повнолітнім, було запропоновано звернутися з особистими клопотаннями та подати необхідні документи⁶⁶. Департамент Герольдії, розглянувши справу М.Є. Севастопуло, указом від 28 лютого 1886 р. відмовив у правах на дворянство⁶⁷.

Помер Марко Євстратійович Севастопуло 3 січня 1903 р. в Одесі у віці 80 років та знайшов спокій на Старому міському кладовищі⁶⁸.

Старший із синів цього подружжя — Євстратій Маркович — помер в Одесі 20 грудня 1888 р. у віці 31 року⁶⁹. А от молодші — Матвій та Карл — сприяли подальшому зміцненню становища роду Севастопуло.

Матвій Маркович обрав дипломатичну стежу, де зробив блискучу кар'єру: 1895 р. прикомандирований до російської місії в Нідерландах, 1898 р. призначений другим секретарем місії в Румунії, 1900 р. — у Бельгії, 1904 р. — другим, а 1908 р. — першим секретарем посольства у Великій Британії, 1913 р. — радником посольства у Франції. Він був дійсним статським радником і камергером імператорського двору. 3 червня 1917 р. Матвій Севастопуло призначений Тимчасовим урядом посланником Росії в Данії, а з 27 жовтня — повіреним у справах у Франції. 26 листопада 1917 р. указом наркома іноземних справ Л.Д. Троцького звільнений з посади. В Одесу Матвій Маркович уже не повернувся, помер 1943 р.⁷⁰

⁶⁴ РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 4.

⁶⁵ Там же, л. 1.

⁶⁶ Там же, л. 15 об.–16.

⁶⁷ Там же, л. 17.

⁶⁸ Греки Одессы... — Одесса, 2005. — Т. 5: 1802, 1892–1906 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 246–247.

⁶⁹ Там же. — Одесса, 2005. — Т. 4: 1875–1891 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 226–227.

⁷⁰ Матвей Маркович Севастопуло // Дипломаты Российской империи [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rusdiplomats.narod.ru/sevastopulo-mm.html> (20.12.2014). — Название с экрана; Список послов России и СССР в Дании // Википедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_послов_России_и_СССР_в_Дании (20.12.2014). — Название с экрана; Л. Троцкий. Приказ народного комиссара по иностранным делам // Лев Троцкий. Историческое подготование Октября. Часть II: От Октября до Бреста [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=W9kDkfJRKEgC&pg=PT180&lpg=PT180&dq=Севастопуло+Матвей+Маркович&source=bl&ots=HTAuK23BcN&sig=ILAGhZ51To9aleLVsfxpj9fbag&hl=ru&sa=X&ei=FmqpVOq9FcKrUYTygaAL&ved=0CC0Q06AEwAw#v=onepage&q=%D0%A1%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BB%D0%BE%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%B9%20%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87&f=false> (20.12.2014). — Название с экрана.

Брат Матвія — Карл (Скарлат) Маркович, обрав службу по Міністерству юстиції та був відомим в Одесі благодійником і громадським діячем. Він статський радник, почесний мировий суддя, член правління Одеського облікового банку, товариш голови Товариства покровительства безпритульним дітям, член дирекції Одеського комітету Піклувального товариства про в'язниці, товариш голови Одеського відділення Російського товариства садівництва та член Одеського відділення Російського технічного товариства⁷¹.

Під час більшовицького заколоту Карл Севастопуло разом із дружиною та дітьми емігрував спочатку до Франції, а потім — до США.

Поряд із тими представниками хіоської фінансової аристократії, хто успішно адаптувався до змін, були такі, хто вирішив покинути Одесу та виїхати за кордон для продовження своєї економічної діяльності. Серед них — брати Марка Євстратійовича Севастопуло: Скарлат (бл. 1811 — ?), Костянтин (бл. 1819 — ?) та Іван (28 червня 1828, Одеса — ?). 1902 р. Костянтин Євстратійович Севастопуло, 83 років, мешканець Ліворно, був звільнений із російського підданства за власним бажанням⁷². Полишив Одесу та перебрався до Константинополя також двоюрідний дід Матвія Федоровича Маврогордато — Амвросій Пантелійович Маврогордато (22 жовтня 1804, Одеса — 18 березня 1880, Константинополь), одеський купець 2-ї гільдії, кавалер ордена св. Станіслава 3-го ст., спадковий почесний громадянин, а також його сини Федір (24 грудня 1842, Константинополь — 10 жовтня 1910, Константинополь) та Степан (бл. 1845 — ?)⁷³.

Таким чином, зміна світової економічної кон'юнктури кардинально вплинула на життя одеських купців хіоського походження. Представники цієї замкненої етносоціальної групи вимушені були прилаштовуватися до нових умов: частина з них залишила Одесу та інші портові міста Чорноморсько-Азовського регіону, решта змінила рід діяльності, намагаючись посісти привільйоване становище в соціальній структурі Російської імперії.

⁷¹ РГИА, ф. 727, оп. 2, д. 378, л. 3–3 об.; Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом Одесский уезд на 1914 год. — Одесса, 1913. — Л. 368.

⁷² РГИА, ф. 1284, оп. 100, д. 3361, л. 16.

⁷³ Держархів Одеської обл., ф. 16, оп. 125, спр. 2, арк. 53 зв.